

Leiden in last?

*Gedachten over de plaats van openbare heemtuinen in de samenleving van de 21e eeuw.
75 jaar na de opening van Thijsse's Hof*

Directe aanleiding om over dit thema binnen de vakgroep van gedachten te wisselen vormde het artikel van Hein van Schie in *Oase* over 40 jaar Heempark Leiden (winter 1999).

Hein snijdt in dit artikel een aantal aspecten aan die interessant zijn in verband met ons nieuwe thema. Uitgangspunt bij het gesprek over doelstellingen en functies van heemtuinen vormt de *concrete praktijk* die natuurlijk overal *anders* is. Daarom willen we je vragen van tevoren na te denken over de situatie in de tuin/ het park waar *jij* voor het beheer verantwoordelijk bent.

1. Hein schrijft dat de hoofddoelstelling - de stedeling dichter bij de natuur te brengen - bereikt lijkt te zijn. De natuur heeft immers haar herintrede gedaan in de stad door natuurlijker groenbeheer.

Is dat in de gemeente waar jij werkt ook het geval? Wat vind je van de situatie in jouw gemeente? Wat is de rol van de heemtuin in dit verband?

2. Het assortiment gaat in het heempark in Leiden volgens Hein "eerder achteruit dan vooruit en verscheidenheid is toch het leukste dat je als heempark kan bieden".

Loopt ook in de tuin/park waar jij werkt de verscheidenheid aan planten terug? Zo ja, welke oorzaken zie je hiervoor? Vind je dit ook jammer? Wat is ervoor nodig om de situatie zodig ten goede te keren?

3. "Wat heb je aan een opgepoetste parel als er niet naar gekeken wordt?" vraagt Hein zich af. "Kijkcijfers" spelen niet alleen op TV maar ook in heemparken kennelijk een rol.

Heb je zelf een idee van het aantal bezoekers dat jaarlijks komt kijken en of dit aantal terugloopt, constant blijft of vooruitgaat? Welke mensen bezoeken de tuin? Zijn dit de gewenste doelgroepen?

4. Er zijn in Nederland en Vlaanderen sinds de oprichting van Thijsse's Hof veel nieuwe heemtuinen ontstaan die naast overeenkomsten ook heel veel verschillen laten zien, b.v. ook in de functies die de tuin/het park in een lokale samenleving vervult.

Welke van de hieronder genoemde functies spelen in jouw situatie een rol? Welke zou je er graag bij willen hebben of juist graag kwijt willen? Wat staat je daarbij eventueel in de weg? Welke functies mis je in het rijtje?

- **museumfunctie:** in de tuin is een collectie wilde planten / vegetaties aanwezig die door het geïnteresseerde publiek van nabij bekeken kunnen worden, in alle seizoenen (zie ook artikel van Thijsse: "ik droom van plantsoenen...").

- **refugiumfunctie:** in Nederland zeldzame planten krijgen de mogelijkheid zich in tuinsituaties te handhaven en eventueel weer te verspreiden (Victor Westhoff spreekt in het geval dat dit laatste bewust wordt nagestreefd, b.v. in de directe omgeving van natuurgebieden, van zaadbrontuinen).

- **'inheemse wilde dierentuin'**-functie: er zijn bewust omstandigheden geschapen die voor bepaalde diergroepen een ideale biotoop vormen (b.v. vogelbosje, vlinder/insectentuin, paddenpoel etc.)

- **stepping stone** - functie: de tuin vormt een belangrijke schakel tussen verschillende natuurgebieden

- **pareltje**-functie: plek waar kennis verzameld wordt, geëxperimenteerd kan worden t.b.v. ecologisch groenbeheer.

- **verkoop**-functie: een andere manier om (zeldzame) wilde planten te verspreiden is de verkoop (of ruil) van planten, al dan niet op speciaal daarvoor georganiseerde dagen.

- **ontmoetingsfunctie:** plek waar mensen elkaar kunnen ontmoeten in een natuurlijke sfeer.

- **voorlichting en informatie**-functie: d.m.v. onder andere rondleidingen, cursussen, sprekkuren, vitrines e.d. met actuele informatie, open-/themapaden.

- **educatie**-functie: sinds Thijsse wordt dit algemeen als een belangrijke functie van heemtuinen gezien. Basisschoolklassen vormen hierin de belangrijkste doelgroep.

- **leerplek**-functie. De tuin biedt stagiaires van vakopleidingen de gelegenheid zich te bekwamen.

- **recreatie**-functie: variërend van een aantrekkelijk wandelgebied of pauzeplek voor de mensen die in de buurt van de tuin werken of wonen tot doel voor een uitje van allerlei verenigingen e.d.

- **natuurlijke speeltuin**-functie: waar kinderen welkom zijn voor avontuurlijk spel in en met de natuur.

- **werktuin**-functie: plek waar zinvolle werkgelegenheid is geschapen.

- **therapeutische** functie: iedereen heeft waarschijnlijk wel eens aan den lijve ervaren dat tuinwerk therapeutisch werkt. In dit geval wordt bedoeld dat (psychisch) zieke mensen bewust in de gelegenheid worden gesteld de tuin te gebruiken voor hun genezing (zie ook stuk van Pieter).

- **kunst- en cultuurfunctie:** fotografie, schilderen, dichten... tuinen kunnen hiervoor motieven bieden en inspireren. Cursussen kunnen deze functie versterken en duidelijker maken. De tuin kan ook de entourage zijn voor andere kunst- en cultuuruitingen (muziek, theater, beeldende kunst).

- **romantische entourage** - functie: bruidsparen laten zich vereeuwigen tegen de achtergrond van romantische plekje.

- **facade**-functie: de tuin maskeert lelijke gebouwen, geeft een bedrijventerrein o i d een vriendelijker aanzien

Notulen gespreksavond conferentieoord "Bovendonk", Hoeven (N.Br.) 26 mei 2000

Marianne opent het gesprek door nog eens de thema's van de afgelopen jaren - water(beheer) en successie - in herinnering te brengen en en op de meegestuurde stukken als basis van dit nu volgende gesprek te wijzen.

Stelling 1 van Hein van Schie:

1. Hein schrijft dat de hoofddoelstelling - de stedeling dichterbij de natuur te brengen - bereikt lijkt te zijn. De natuur heeft immers haar herintrede gedaan in de stad door natuurlijker groenbeheer.

Is dat in de gemeente waar jij werkt ook het geval? Wat vind je van de situatie in jouw gemeente? Wat is de rol van de heemtuin in dit verband?

Klaas Steenberghe ziet te weinig natuurlijk groen in plantsoenen om dit te ondertekenen. Henk Nijenhuis ziet tuinen verstenen, "huiskamer met potjes"; een beperkte variatie aan tuinen in de stad en buiten de stad, veel meer nivellering en "de dichtbijzijnde koe 20 km verderop" (hij woont in Almere). Hein van Schie heeft het over steeds meer decor, gedetailleerd kijken is er niet meer bij - daarvoor is kennis van zaken noodzakelijk. Henk: "Worden wij niet ook decor?" Pieter van Balkum: "Ruud speelt dat wel eens, boeren". Hein Koningen: Het natuurbegrip verschuift, natuur via de televisie is mateloos populair; we worden steeds sentimenteler; de natuur met 'verbanden' zegt steeds minder mensen iets. Peter Peels twijfelt: Vroeger ging 80% van het dorp (hij komt uit Valkenswaard) uit economische beperking 'vriendelijk' met de natuur om. En er was eerder een grotere afstand naar de natuur. En hij praat dan, na interventie van Simon v.d. Zwan, die vraagt of er werkelijk zoveel veranderd is, over de razend snelle veranderingen in de huidige, te commerciële tuincultuur.

Eef Ligthart benadrukt in een eventjes versomberende stemming het belang van een diep geworteld gevoel voor natuur. En Pieter wil ook even af van al die verwarring over ons natuurbegrip, landschap. Kom op, er zijn de laatste jaren zoveel schitterende populaire boeken b.v. in Amsterdam verschenen, zoals "Haring in het IJ", "Van Nonnetje tot Tonnetje" - en dat werkt wel! Beetje dwalen we. Marianne formuleert voor Simon nog eens de vraag, vraagt hoe het in zijn gemeente (Den Haag) uitziet. Gemeente blijkt een 'volger', dus iedereen praat nu over particulieren. Structureel is er te weinig geld, teveel gepruts in de marge, geen inhoud. Fred Bos vult dat nog aan: en er is nog de stijgende druk vanuit de bevolking (nethediswaan). Henk Nijenhuis: Er wordt desnoods te snel toegegeven aan klagers. Pieter betwijfelt dat: Volgens "Tuin & Landschap" liggen de problemen vaker bij de eigen medewerkers in de 'dienst'. Peter stelt (nog eens) vast dat wat wij willen ingewikkelder is, en zeker ook niet goedkoper.

Marianne stelt even tussendoor vast dat stelling 1 volgens het tot nu toe beluisterde niet klopt. Vraagt Hein Koningen en Cees Los of ze dat beeld met haar delen. Hein vertelt dat bij hun in Amstelveen het gebruik van inheemse planten geïntegreerd onderdeel van het groenbeleid is en dat je een draagvlak houdt, als de plantsoenen en parken esthetisch mooi, aantrekkelijk zijn. Deelname aan het groen vraagt interesse en tijd. Die is er volgens Hein veel te weinig.

Wim Niemantsverdriet gooit de knuppel in het hoenderhok: Is er door jullie werk een groter betrokkenheid van de mensen voor natuurvriendelijk groen / tuinaanleg vast te stellen? Uit verschillende hoeken: geen idee, er is eerder meer sloop, vernielingen - algemene tendens: negatief. Simon vindt het te vroeg, of zelfs zinloos, naar effecten te vragen. Brengt als voorbeeld de campagne van het WNF voor gecertificeerd hardhout. Peter vindt wel dat je over effecten kunt praten en wel via concrete verhalen: zorg voor verwondering, zinvol werk. Rond De Bikkershof in Utrecht woonden eerst 2 kinderen, nu 52. Mensen blijven wonen vanwege kwalitatief hoogstaand 'groen' - en waar kun je nog midden in de stad een kikker vasthouden? Peter heeft het over de doorgeeffunctie, over zijn behoefte aan goede analyses. Simon begint over 'kijkcijfers', kwantiteiten. Dáár betaalt 'de politiek' voor. Die opmerkingen zorgen voor veel opwindende, geagiteerde tot afwijzende reacties. Cees Los: Gemeente zal nog meer bezuinigen als ik weg ben (vanwege pensioering). Ik krijg mondjesmaat iets voor elkaar. Negen van de tien klachten uit de bevolking kun je 'wegpraten'. Maar ieder jaar weer die bezuinigingen. Toch probeert Cees goed te blijven maaien, dia's van de ontwikkelingen te maken, voorlichting goed te verzorgen. Mensen komen voor ontspanning in de parken. Cees over inspraak (en Hein Koningen valt hem hierin bij): goede voorlichting, duidelijk beleid / beheer, niet iedereen alles mee laten bepalen ('roep u maar' mentaliteit van mensen zonder kennis van zaken). Cees stelt ook vast, dat er minder natuuronderwijs aan basisscholen gebeurt (in Rijswijk). Sjak Kortekaas benadrukt vervolgens nog eens de doelen van bezoekers van deze tijd: rust, ruimte, natuur opzoeken.

Marianne wordt op de tijd gewezen en sluit af met een opmerking over het spiegelende effect van natuur, rust etc. respectievelijk natuur, rust etc. in jezelf.

2. Het assortiment gaat in het heempark in Leiden volgens Hein "eerder achteruit dan vooruit en verscheidenheid is toch het leukste dat je als heempark kan bieden".

Loopt ook in de tuin/park waar jij werkt de verscheidenheid aan planten terug? Zo ja, welke oorzaken zie je hiervoor? Vind je dit ook jammer? Wat is ervoor nodig om de situatie zodanig ten goede te keren?

Hein van Schie: Ons park werd à la Amstelveen aangelegd, later volgde meer ecologisch, extensiever groenbeheer. Minder soorten dus. Oorzak: bezuiniging. Meer werk voor minder mensen, samengevat. Pieter van Balkum: Te veel kippen in mijn park; verdroging, vermesting, verzuring. Dus: assortiment maar aanpassen... Henk Nijenhuis: Bij ons groeit alles, meer soorten, meer biotopen. Ton Engelman en zijn kwaliteiten...

Peter Peels wil even kwijt dat soortenrijkdom niet alleen zaligmakend is. Mooie sfeer, esthetiek is waar het om gaat. Hein Koningen: Waardering heeft met een romantisch landschapsbeeld van velen te maken: geen rechte lijn, de juiste soorten, spelen met effecten. Fred Bos voegt hier nog aan toe, dat het streekse mensen ook wel aanspreekt. Klaas Steenberg wil toch weer even terug naar storingsfactoren: de 'erosie' van 5000 kinderen per jaar, negatieve milieufactoren e.d.

3. "Wat heb je aan een opgepoetste parel als er niet naar gekeken wordt?" vraagt Hein zich af. "Kijkcijfers" spelen niet alleen op TV maar ook in heemparken kennelijk een rol.

Heb je zelf een idee van het aantal bezoekers dat jaarlijks komt kijken en of dit aantal terugloopt, constant blijft of vooruitgaat? Welke mensen bezoeken de tuin? Zijn dit de gewenste doelgroepen?

Hein Koningen: Kwaliteit is (bio-)diversiteit (ook in de cultuur). Niet elk aspect in onze maatschappij heeft hoge kijkcijfers nodig. Wijst op het verschil van rijkdom en rijkheid. Veel mensen zeggen kwaliteit na te streven, maar hebben het dan b.v. al niet over continuïteit. Alles moet te snel veranderen. Het "hebben we al gezien effect" en "nieuw, nieuw, nieuw-gepraat..."

Marianne stelt nog eens tussendoor vast, dat de bezoekersaantallen bij openbare heemtuinen zichtbaar teruglopen, ook bij succesvolle, fraaie tuinen en parken. Hein van Schie: Eigenlijk moet je regelmatig heemtuinen bezoeken. Hoe meer je er komt, hoe meer je ervan begrijpt. Simon: Bij ons is het aantal bezoekers toegenomen, o.m. door wijkbewoners er meer bij te betrekken. Ja, logisch, interrumpeert iemand. De Heimanshof in Den Haag wordt na jaren van verwaarlozing momenteel weer een nieuw leven ingeblazen.

Marianne vat samen: We moeten de sfeer en wat daar achter schuilt bewuster maken, meer uitdragen. Maar hoe zit het nou met de belangrijke educatieve functie, waar Thijssen al zo begaan mee was? Wim Niemantsverdriet praat over bekendheid (p.r.) die pas leidt tot meer educatie/voorlichting. Aebe Poutsma brengt een praktijkvoorbeeld van een geslaagde excursie in het voorjaar onder het motto "een andere, kleine Keukenhof". Creatiever moeten we zijn.

Wim Niemantsverdriet verbaast zich over de enorme groei van natuurbeschermingsorganisaties. En wij dan? Hoe kan dat? Hein Koningen noemt dit droogjes afkoopgedrag. Hij pleit voor échte erkenning, bestaansrecht voor 'kleine juweeltjes'. Hein van Schie: Het kwartje valt bij te veel mensen niet. Je moet gewoon vaker komen om van een park te kunnen genieten. Peter Peels verbaast zich vaak over 'snelle rondloper'. Die zien niks.

Over functies van heemtuinen:

Pieter: waardevolle, lange lijst. Hij praat nog over gastheerschap, gastvrijheid in de tuin.

Peter wijst op iets onderbelicht: de milieueffecten, -kwaliteit, waar zij in de Bikkershof zoveel aandacht aan besteden. En aan cultuur en kunst, incl. een voorbeeld van een verhalendag met Willem Iven.

Hein Koningen: Hoort allemaal bij mijn ruim geformuleerd diversiteitsverhaal.

Jan Noordman voegt aan lijst kwaliteiten toe, die voor hem belangrijk zijn: jezelf zien in de groenstructuur, de ontmoetingsfunctie van tuinen en parken, het samenwerken, verbindingen scheppen binnen de gemeentelijke groenstructuur (en daarbuiten); schoolkinderen zouden plekje moeten kunnen adopteren. Simon vult dit praktisch aan: V.O. scholieren zouden beheerwerk kunnen doen en daarna passende onderzoekjes. Jan Noordman voelt daar wel iets voor. Simon voert ook nog de eco-gidsen ten tonele. Maar Pieter en Hein K. komen in de clinch met Simon. Zijn bezorgd om de kwetsbaarheid van tuinen/parken, ontbrekende kennis, ook bij begeleiders, zijn bang voor 'beheer op afstand', verloedering.

En zo sluiten we een geanimeerde gespreksavond vol aangestipte verhalen, ideeën, zorgen, open einden. Gewoon mee doorgaan. Ook op het werk, in gesprekken met collega's enz. En de draad weer oppakken bij volgende bijeenkomsten.

Willy Leufgen